

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

De Brim/Sim-regeling archeologische rijksmonumenten 2012-2018 revisited

Peter Schut

De Brim/Sim-regeling archeologische rijksmonumenten 2012-2018 revisited

Peter Schut

Colofon

Auteur: Peter Schut
Datum: mei 2020
Opdrachtgever: Hanna Pennock
Programma: Instandhouding Archeologische Rijksmonumenten – Project: Instrumenten
Foto voorzijde: Motte Montferland: met Sim-subsidie opnieuw ingericht (foto Albert Speelman, met dank aan Huis Bergh)

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2020

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

Inhoud

Voorwoord	7
1 Inleiding	9
2 De Brim/Sim-aanvragen in 2012-2018 versus de archeologische rijksmonumenten	11
3 De achtergronden van de aanvragers en de rijksmonumenten	13
3.1 De aanvragers	13
3.2 De rijksmonumenten	13
3.3 De grafheuvels uitgelicht	15
4 De effecten van de Brim/Sim-subsidie	17
5 Wie zijn de eigenaren?	19
6 Wat zijn de ervaringen met de Brim/Sim-subsidie?	21
6.1 Samenvatting van eerdere onderzoeken	21
6.2 Gesprekken met eigenaren	22
6.3 Ervaringen bij de behandeling van de subsidieaanvragen	23
6.4 De belangrijkste conclusies uit bovenstaande interviews en rapporten	23
7 Aanbevelingen	25
Gebruikte bronnen	27
Bijlagen	29
Bijlage 1 Subsidie per categorie rijksmonumenten	30
Bijlage 2 Subsidie per aanvrager	31
Bijlage 3 Overzicht van categorieën rijksmonumenten per provincie	32
Bijlage 4 Verspreidingskaarten van de archeologische rijksmonumenten per categorie eigenaren, geplot op provincie- en gemeentekaart	33
Bijlage 5a Grondgebruik van archeologische rijksmonumenten (Erfgoedmonitor 2015)	36
Bijlage 5b Verdeling zichtbare en niet zichtbare archeologische rijksmonumenten per provincie (Erfgoedmonitor 2015)	37
Bijlage 5c Oppervlakteverdeling over de verschillende provincies (Erfgoedmonitor 2015)	38
Bijlage 5d Cijfermatig overzicht van de oppervlakteverdeling over de verschillende provincies (Erfgoedmonitor 2015)	39
Bijlage 6 Begrippen	40

De instandhouding van archeologische rijksmonumenten wordt sinds een aantal jaren gestimuleerd met een subsidieregeling, de Sim. Hoe pakt deze Subsidie Instandhouding Monumenten in de praktijk uit, is het een geschikt instrument om het behoud van de archeologische rijksmonumenten te waarborgen? Dit is een van de vragen die gesteld zijn binnen het programma Kennis voor Archeologie dat de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in 2018 is gestart.

Door alle beschikbare gegevens rondom de subsidieaanvragen uiteen te rafelen ontstaat een beeld van de aanvragers, de eigenaren en van de verschillende typen archeologische rijksmonumenten die zij beheren. Ook zijn conclusies te trekken over de kosten die met het onderhoud gemoeid zijn en over de administratieve last die een subsidieaanvraag met zich meebrengt. Hieruit blijkt dat de subsidieregeling in de huidige vorm niet optimaal werkt en eigenlijk maar weinig benut wordt.

De conclusies en aanbevelingen die Peter Schut aan zijn analyse verbindt, openen nieuwe denkrichtingen en perspectieven. Deze evaluatie voorziet in een solide basis om de pro's en contra's van de subsidieregeling af te wegen en te komen tot de ontwikkeling van nieuwe instrumenten voor het onderhoud. Zo kunnen we de instandhouding van de archeologische rijksmonumenten beter waarborgen.

Hanna Pennock

Projectleider project Instrumenten

*Programma Instandhouding Archeologische Rijksmonumenten,
onderdeel van programma Kennis voor Archeologie*

Berg en Dal Duivelsberg wal met toegang tot de motte foto P. Schut

De Subsidieregeling Instandhouding Monumenten (Sim) voor archeologische rijksmonumenten heeft niet het effect dat beoogd was.¹ In het kader van het project Instrumenten, onderdeel van programma Instandhouding Archeologische Rijksmonumenten (onderdeel van het programma Kennis voor Archeologie), is dit nader onderzocht. De genoemde rapporten over de ervaringen met Brim/Sim zijn hiervoor gebruikt, aangevuld met een aantal gesprekken gevoerd met aanvragers van de subsidie én met enkele eigenaren die geen subsidie hebben aangevraagd. De nadruk ligt hier op de ervaringen van aanvragers. Doel van dit project is om de achtergronden van het geringe aantal aanvragen te achterhalen en tevens suggesties te doen voor verbetering van het subsidiesysteem. Het *Besluit rijkssubsiëring instandhouding monumenten 2013* (Brim 2013) is komen te vervallen. Hiervoor is de *Subsidieregeling instandhouding monumenten (Sim)* in de plaats gekomen die rechtstreeks op de Erfgoedwet is gebaseerd. Een deel van de bepalingen uit het Brim 2013 is opgenomen in de Erfgoedwet en een ander deel is opgenomen in de Sim.

De noodzaak voor de subsidieregeling blijkt onder meer uit de constatering dat in ongeveer 54% van de in 2015 onderzochte 45 archeologische rijksmonumenten (101 complexen) sprake was van een redelijke beoordeling van de fysieke staat, maar in 24% en 22% van de gevallen van een respectievelijk matige en slechte staat. In vijf gevallen was er sprake van een urgent probleem en in een enkel geval botsten de belangen met die van natuurwaarden (dassen). Geconstateerd werd dat de aantastingen in dorpsterpen, wierden en recreatie-terreinen groter zijn dan in natuurgebieden of weilanden.² Redenen genoeg om het beheer van archeologische rijksmonumenten te bevorderen.

Doordat gebruik gemaakt moest worden van verschillende Excel-bestanden die op verschillende

momenten met verschillende doelen zijn gemaakt, is het niet te voorkomen dat er schijnbare verschillen optreden. Het betreft bestanden die gemaakt zijn voor de erfgoedmonitor (2015), de Sim-subsidies (2019 en 2020), voor rijksmonumenten (2019), een overzicht van ingemeten grafheuvels (2019) en van type eigenaren (2020). Binnen dit project was niet voldoende ruimte om een geheel opgeschoond bestand te maken. De genoemde bestanden bleken niet centraal beschikbaar, waardoor het veel tijd kostte om deze bij diverse RCE-medewerkers te achterhalen. De interpretatie van met name de Sim-bestanden kan niet in detail worden uitgewerkt zonder alle achterliggende aanvragen opnieuw te beoordelen. Het verschil tussen inrichtings- en beheersmaatregelen kan daardoor niet inzichtelijk worden gemaakt.³

In hoofdstuk 2 wordt een overzicht gegeven van het gebruik van de Brim/Sim-regeling in de periode 2012-2018.⁴ Het gaat daarbij om het aantal rijksmonumenten waarvoor subsidie is aangevraagd in relatie tot het aantal aanvragers. In Hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de achtergronden van de aanvragers, de aard van de rijksmonumenten en de kosten van het beheer. De belangrijkste vraag betreft de effecten van de Brim/Sim-regeling waar in hoofdstuk 4 nader op wordt ingegaan. In hoofdstuk 5 wordt stilgestaan bij het profiel van de eigenaren van de archeologische rijksmonumenten en in hoofdstuk 6 wat de ervaring is van de betrokkenen. Tot slot wordt in hoofdstuk 7 een aantal aanbevelingen gedaan.⁵

Vooraf is een aantal vragen geformuleerd die in de betreffende hoofdstukken beantwoord zullen worden. Doordat niet duidelijk was welke bronnen beschikbaar waren, zijn sommige van de vragen slechts gedeeltelijk of langs een omweg te beantwoorden. De betreffende vragen worden in de betreffende hoofdstukken vermeld.

¹ H. Jansen & M. Coenen; 2014; Datema 2015; Roetmeijer 2017

² Datema 2015.

³ Voor de gehanteerde definities van de begrippen inrichting, inrichtingsmaatregel, onderhoud, klein onderhoud en groot onderhoud zie bijlage 6.

⁴ Deze periode is voor aanvang van het deelproject vastgesteld. In deze notitie worden op sommige plaatsen ook de jaren 2011 en 2019 in de analyse betrokken omdat vooral 2011 een belangrijke aanvulling vormt en 2019 recent beschikbaar kwam.

⁵ Met dank aan Barbara Speleers, Guido Mauro en Hanna Pennock voor hun suggesties bij een eerdere versie.

2 De Brim/Sim-aanvragen in 2012-2018 versus de archeologische rijksmonumenten

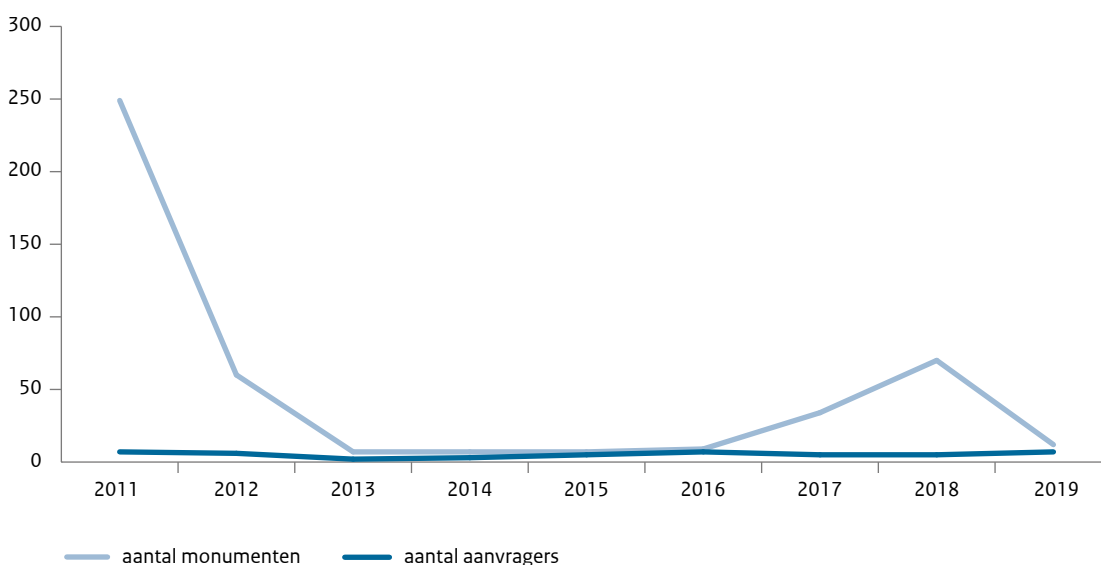
Het is van belang om eerst stil te staan bij het gebruik van de regeling in relatie tot het aantal rijksmonumenten dat erbij betrokken is. De verhouding tussen het aantal aanvragers en de betreffende rijksmonumenten is in afbeelding 1 gepresenteerd.

Het aantal aanvragers in de periode 2012-2018 is gemiddeld 4,7 per jaar (in totaal 33 aanvragers voor 194 rijksmonumenten). Aanvragen hebben een looptijd van zes jaar, waardoor in de onderzoeksperiode voor sommige rijksmonumenten na afloop van de eerste periode opnieuw subsidie is aangevraagd. Na de introductie van de subsidieregeling voor de archeologische rijksmonumenten daalde het aantal aanvragen en gerelateerde archeologische rijksmonumenten snel. In 2017 en 2018 is een kleine opleving te zien wat deels het gevolg is van het aflopen van de zesjarentermijn van de eerste aanvraag. Het totaal aantal archeologische rijksmonumenten dat met subsidie wordt beheerd is echter sinds de eerste aanvragen in 2011 drastisch gedaald. Voor 54 van de 153 rijksmonumenten is na afloop van de periode van zes jaar opnieuw subsidie gevraagd. Vergelijk ook afb. 5. In de periode 2012-2018 is in totaal € 1.225.211 aan subsidie toegekend van de € 5.600.000 die beschikbaar was (zie bijlage 1).

In totaal werd in de periode 2011-2019 voor 455 archeologische rijksmonumenten subsidie aangevraagd. Sinds 2017 is, na afloop van de eerste periode van zes jaar, voor 107 rijksmonumenten opnieuw subsidie aangevraagd waardoor netto in totaal 348 rijksmonumenten (24% van de rijksmonumenten) met subsidie zijn beheerd. Of alle rijksmonumenten waarvoor in de periode 2011-2016 subsidie is verleend nog steeds (zonder subsidie) worden beheerd is niet bekend.

In de meeste gevallen heeft de subsidie betrekking op zichtbare archeologische rijksmonumenten. Driekwart van alle rijksmonumenten is zichtbaar waardoor deze categorie beter vertegenwoordigd is dan de niet zichtbare archeologische rijksmonumenten.¹ Enkele aanvragen zijn in het verleden afgewezen of ingetrokken.

Daarnaast wordt een onbekend aantal rijksmonumenten door de eigenaren beheerd zonder dat daarvoor subsidie wordt aangevraagd. Ten overvloede moet worden opgemerkt dat niet alle archeologische rijksmonumenten beheer nodig hebben vanwege de diepteligging of dat beheersmaatregelen niet altijd of beperkt mogelijk zijn (dorpsterpen/wierden). De vraag of de rijksmonumenten waarvoor in 2011 of 2012 subsidie is aangevraagd, maar waar na afloop van de subsidieperiode niet opnieuw subsidie is aangevraagd, nog steeds worden beheerd kan niet worden beantwoord.

Afb. 1 De verhouding tussen het aantal aanvragers en rijksmonumenten (bron: Sim-bestand 2011-2019).

¹ Erfgoedmonitor

Nijmegen Valkhof Barbarossaruine foto P Schut

3 De achtergronden van de aanvragers en de rijksmonumenten

Om te kunnen begrijpen wat de effecten van de huidige regeling zijn, wordt eerst stilgestaan bij de achtergronden van de aanvragers. Het zijn hoofdzakelijk grote terrein beherende organisaties (tbo's) die subsidie aanvragen voor hun rijksmonumenten die veelal in natuurgebieden liggen. De ligging in deze relatief ongestoorde gebieden betekent ook dat mogelijk alleen een selectie van de aanwezige complexen beheerd wordt. Zoals verderop zal blijken gaat het daarbij met name om de grafheuvels. De volgende vragen zullen worden beantwoord:

- Welke groepen aanvragers kunnen worden onderscheiden?
- Wie zijn de voornaamste aanvragers?
- Kan het type beheer worden gekoppeld aan het aanvragersprofiel? Zo ja welk beeld komt hieruit naar voren? Zo nee kunnen hier op globaal niveau uitspraken over worden gedaan?
- Zijn de huidige aanvragers een afspiegeling van de eigenaren van de rijksmonumenten in het algemeen?

3.1 De aanvragers

Om duidelijkheid te krijgen over de achtergronden van de aanvragers is eerst gekeken naar hun achtergronden waarbij enkele categorieën kunnen worden onderscheiden.

Welke groepen aanvragers kunnen worden onderscheiden?

In het verleden zijn voor verschillende doeleinden verschillende categorieën eigenaren gehanteerd (Erfgoedmonitor, rijksmonumentenbestand, Sim, Monitoronderzoek 2020). Soms zijn alle overheden samengevoegd tot 'overheid' en in andere gevallen (deels) uitgesplitst. Wanneer een rijksmonument meerdere eigenaren kent, is de categorie 'meerdere eigenaren' gehanteerd waardoor onduidelijk is of het om overheid, tbo of particulier bezit gaat (afb. 4). In deze notitie is zoveel mogelijk de indeling van afb. 6a gehanteerd, maar soms is dit niet mogelijk zoals in afb. 4.

Wie zijn de voornaamste aanvragers?

In de periode 2012-2018 hebben 32 eigenaren subsidie aangevraagd waarvan er 29 subsidie hebben ontvangen (bijlage 2 voor toegekende subsidies):

- 3 particulieren;
- 6 gemeenten;
- 8 overige particuliere eigenaren (landgoederen; openbaar lichaam);
- 12 terreinbeherende organisaties (tbo's).

Wanneer de aanvragers worden vergeleken met de eigenaren van alle rijksmonumenten (afb. 6a) dan zijn de tbo's goed vertegenwoordigd maar de overige categorieën eigenaren zijn ondervertegenwoordigd.

3.2 De rijksmonumenten

Om een onderscheid te kunnen maken tussen de verschillende typen maatregelen is gekeken naar de frequentie van de werkzaamheden (regulier, jaarlijks of tweejaarlijks; beheersmaatregelen of eenmalige inrichtingsmaatregelen). Het jaarlijkse beheer (klein onderhoud) kan bestaan uit het maaien van de opkomende begroeiing en herstel van wildschade. Bij eenmalige inrichtingsmaatregelen kan gedacht worden aan het herstel van grotere schade aan het aardlichaam, maatregelen om het grondwaterpeil te controleren, uitbaggeren van grachten maar ook het verwijderen van bomen. Een gedetailleerde analyse is alleen mogelijk door alle subsidieaanvragen met bijlagen door te nemen wat erg arbeidsintensief is en niet altijd de gewenste informatie oplevert. Wel kunnen de betreffende vragen op hoofdlijnen beantwoord worden.

Kan het type beheer worden gekoppeld aan het aanvragersprofiel? Zo ja welk beeld komt hieruit naar voren? Zo nee kunnen hier op globaal niveau uitspraken over worden gedaan?

Als gevolg van de onevenwichtige verdeling over de verschillende aanvragersprofielen kan geen zinvolle koppeling worden gemaakt met het type beheer (vergelijk bijlage 2 met afb. 6a), waardoor deze vraag niet kan worden beantwoord. Alleen in zeer algemene zin kan hier iets over worden gezegd. In de bestanden van de Sim-subsidie en voor de Erfgoedmonitor is niet altijd in detail geregistreerd welk type beheer het betreft. Wel kan direct of indirect worden afgeleid of het klein of groot onderhoud (eenmalige inrichtingsmaatregelen) betreft. Het 'Sim-bestand' is aangepast om de diverse soorten rijksmonumenten op hoofdlijnen te kunnen onderscheiden en om globaal inzicht te krijgen in de aard van de beheersmaatregelen.¹ De intensiteit van het beheerswerkzaamheden varieert. In de meeste gevallen betreft het klein onderhoud (beheer). In 67 aanvragen is sprake van jaarlijks beheer en in 23 zaken van tweejaarlijks beheer. Bij enkele rijksmonumenten is sprake van driejaarlijks beheer of indien nodig.

¹ Bij veel rijksmonumenten staat in het Sim-bestand "overige / meerdere complexen" vermeld. In dit bestand is geprobeerd zoveel mogelijk inzicht te krijgen in de aantallen grafheuvels en hunebedden. In veel gevallen is het niet direct herleidbaar of er sprake is van beheers- of inrichtingswerkzaamheden.

type	totaal	min subsidie	max subsidie	gemiddeld	mediaan	totaal subsidie	gevraagd
totaal individuele grafheuvels	465 (130 monumenten)	€ 47,00	€ 2.209,00	€ 503,81	€ 417,50	€ 202.928,42	€ 229.009,93
hunebedden	4	€ 1.641,00	€ 2.504,00	€ 2.101,33	€ 2.331,50	€ 8.808,00	€ 8.808,00
type	totaal	min subsidie	max subsidie			totaal subsidie	gevraagd
aardwerken, walburg, landweer	11	€ 2.798,00	€ 74.244,00			€ 277.723,89	€ 307.908,68
abri (steenkol) mijn, groeve	3	€ 4.028,00	€ 4.652,00			€ 13.111,00	€ 13.113,00
celtic field	6	€ 955,00	€ 2.127,00			€ 6.068,28	€ 6.068,28
dijk/dorpsterp	4	€ 8.226,00	€ 55.941,00			€ 88.434,00	€ 88.735,00
kasteel	7	€ 324,00	€ 31.563,00			€ 60.614,34	€ 64.149,68
klooster	3	€ 409,00	€ 2.273,00			€ 3.195,54	€ 3.346,51
motte	5	€ 1.762,00	€ 94.640,00			€ 132.861,00	€ 144.404,39
nederzetting	14	€ 123,00	€ 121.991,00			€ 242.226,29	€ 266.702,25
slakkenhoop	1	€ 11.601,00	€ 11.601,00			€ 11.601,00	€ 11.771,00
veenterpen	1	€ 19.500,00	€ 19.500,00			€ 19.500,00	€ 175.008,00
wachtoren	1	€ 9.094,00	€ 9.094,00			€ 9.094,00	€ 9.094,00
overige / meerdere complexen	10	€ 2.321,00	€ 41.565,00			€ 149.045,24	€ 323.789,01
totaal						€1.225.211,00	€1.651.907,72

Afb. 2 Overzicht van de toegekende subsidies per monument-categorie (2012-2018). Alleen voor de grafheuvels en hunebedden is per object naast het gemiddelde ook de mediaan berekend.² De overige complexen zijn te uiteenlopend waardoor dit geen toegevoegde waarde heeft. Onder de categorie overige bevinden zich tientallen grafheuvels waarvan de individuele kosten niet direct te herleiden zijn. Een onderscheid tussen inrichtings- en beheerskosten is niet te maken (bron: Sim-bestand 2012-2018).

De frequentie kan voor verschillende complextypen variëren binnen één rijksmonument. In een aantal gevallen kan de aard en de frequentie niet worden vastgesteld.

De aanvragen hebben hoofdzakelijk betrekking op zichtbare rijksmonumenten (75%) waarbij grafheuvels sterk zijn vertegenwoordigd en in mindere mate mottes, walstructuren en walburgen (zie bijlage 1). Meestal betreft het regulier beheer maar eenmalig groot onderhoud (inrichtingsmaatregelen) in combinatie met periodiek beheer komt ook voor. De kosten voor eenmalige maatregelen zijn zoals te verwachten substantieel.

- Bij grafheuvels en hunebedden betreft het grotendeels klein onderhoud (maaïen, opslag verwijderen, gaten vullen) en in sommige gevallen gaat het om inrichtingsmaatregelen en zijn de kosten hoog (bijvoorbeeld bomen vellen die met zwaar materieel verwijderd en afgevoerd moeten worden). Ook de bereikbaarheid van een rijksmonument speelt een belangrijke rol in de hoogte van de kosten. Dit komt tot uiting in de grote verschillen per grafheuvel, variërend van < € 100 tot meer dan € 2000 per grafheuvel. Dergelijke hoge bedragen zijn overigens in principe eenmalig per grafheuvel en hangen bijvoorbeeld samen met het verwijderen van grote bomen op moeilijk bereikbare plaatsen.
- Voor de overige categorieën geldt dat het deels eenmalige instandhoudingsmaatregelen betreft. Dit valt op te maken uit de bedragen per rijksmonument maar ook uit de informatie in de aanvragen. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat ook bij klein onderhoud, vanwege het grote oppervlak, hoge kosten gemaakt worden (afb. 2 en bijlage 1).

Een analyse van de aanvragen van 2012-2018 levert het volgende beeld op voor wat betreft het type rijksmonument verdeeld over de 194 rijksmonumenten waarvoor de aanvragen gedaan zijn. Let wel: hierbij zijn de individuele grafheuvels en hunebedden geteld en niet

² De genoemde gemiddelde bedragen houden geen rekening met hernieuwde aanvragen. Het verdient aanbeveling om een inventarisatie uit te voeren over alle jaren waarbij onderscheid gemaakt wordt voor monumenten waarvoor een tweede keer subsidie wordt aangevraagd.

het aantal terreinen of rijksmonumenten. Doordat in de aanvragen niet een onderscheid is gemaakt tussen beheers- en inrichtingskosten is de vraag over het type onderhoud gekoppeld aan het aanvragersprofiel niet in detail onderzocht.³ In hoofdlijnen kan worden gezegd dat vooral grotere terreineigenaren subsidie hebben aangevraagd voor met name beheerskosten van grafheuvels, aardwerken, mottes, veenterpen en nederzettingen, terwijl bij een kleiner aantal rijksmonumenten inrichtingskosten zijn gemaakt bij aardwerken en mottes. Deze laatste categorie neemt wel een substantieel subsidiebedrag voor zijn rekening. De categorieën nederzettingen en overige hebben veel subsidie gekregen maar het is niet altijd duidelijk of het beheerskosten- of inrichtingskosten betreft.

3.3 De grafheuvels uitgelicht

Grafheuvels vormen een belangrijk deel van het archeologisch rijksmonumentenbestand. Dit blijkt al wanneer we naar afb. 2 kijken waarbij ook de categorie 'overige' betrokken dient te worden. Een belangrijke vraag betreft de verhouding tussen rijksmonumenten die in stand worden gehouden door middel van een subsidie en het totaal aantal rijksmonumenten in dezelfde categorie. Dit is op basis van de huidige gegevens niet eenvoudig te beantwoorden als gevolg van verschillende definities die in het verleden zijn gehanteerd. Illustratief daarbij is het aantal grafheuvels.⁴

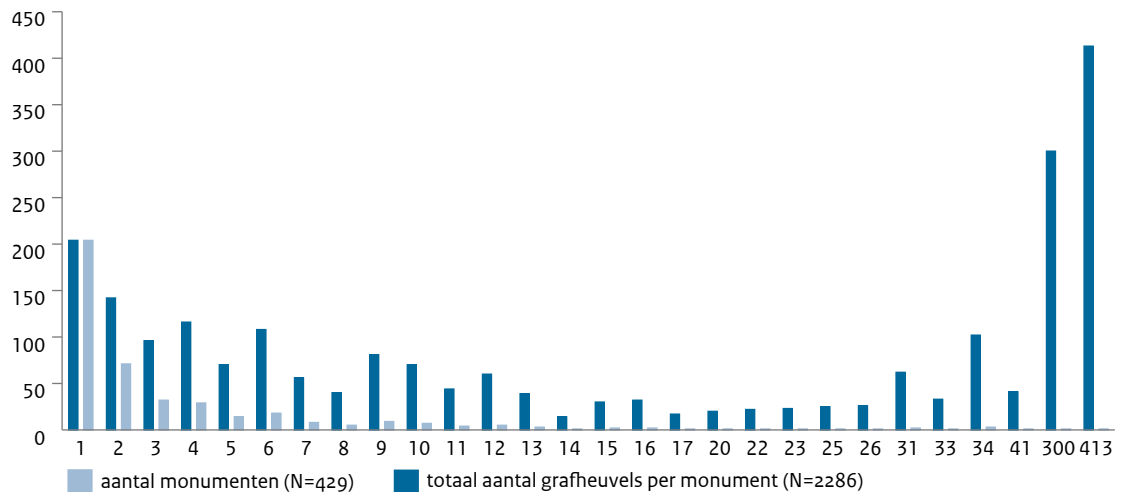
De Zevenbergjes, gem. Barneveld. Van links naar rechts: De grafheuvels voor het ontdoen van de begroeiing in 2010 door de plaatselijke werkgroep van Stichting Landschapsbeheer Gelderland; na onderhoud (2019) door vrijwilliger Jaap, die door de eigenaar geëerd wordt met dit monumentenbordje. De particuliere eigenaar heeft dit perceel enkele jaren geleden speciaal aangekocht vanwege de aanwezigheid van de grafheuvels (foto's P. Schut).

³ Dit is alleen mogelijk door alle aanvragen inclusief de inspectierapporten te analyseren.

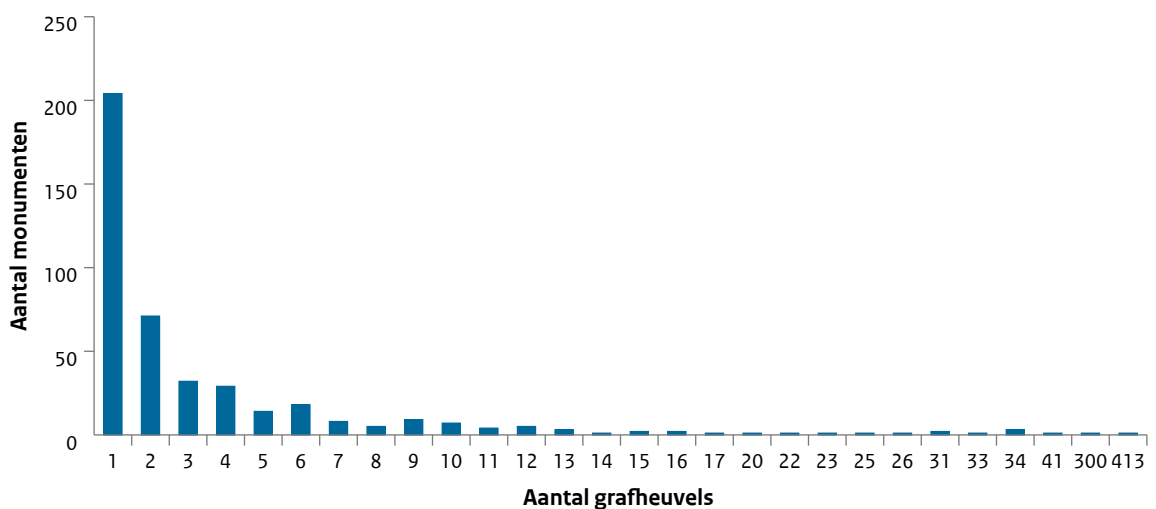
⁴ Het betreft uitsluitend de grafheuvels zelf en niet de zones tussen de grafheuvels. Het tussenliggende grafheuvelslandschap met resten van eventuele grafrituelen wordt veelal nog niet betrokken bij het beheer.

Er is subsidie verleend voor de instandhouding van 465 grafheuvels in 130 rijksmonumenten. Een aantal grafheuvels ligt binnen de categorie overige rijksmonumenten met diverse complextypen, waardoor het werkelijke aantal grafheuvels rond de 600 ligt. Wanneer we ook 2011 en 2019 meerekenen dan is het aantal rijksmonumenten met grafheuvels waarvoor subsidie is aangevraagd naar schatting 50% hoger dan de genoemde 465 grafheuvels. Wanneer dit representatief is voor het aantal grafheuvels dan betekent dit dat tussen 750 en 1000 grafheuvels beheerd zijn met subsidie.

In totaal zijn er echter 2285 grafheuvels (inclusief ten minste 700 urnenveldenheuveltjes) verspreid over 427 rijksmonumenten.⁵ Hieruit kan voorzichtig worden afgeleid dat sinds 2011 bijna 50% van alle grafheuvels (inclusief urnenveldenheuveltjes) met Sim-subsidie is beheerd. De meeste hiervan liggen op terreinen van tbo's. Dit percentage is exclusief de grafheuvels die door eigenaren op eigen kosten worden onderhouden zonder dat subsidie is aangevraagd.⁶ De grafheuvels worden als zichtbare rijksmonumenten blijkbaar beter beheerd dan de overige categorieën.

Afb. 3a Relatie tussen het aantal grafheuvels per rijksmonument, oplopend van 1 tot 413 grafheuvels per rijksmonument (bron: RCE ingemeten grafheuvels W. Derickx)

Afb. 3b Aantal grafheuvels per rijksmonument (bron: RCE bestand ingemeten grafheuvels van W. Derickx).

⁵ Het betreft alle door de RCE ingemeten individuele grafheuvels (3 september 2019). Het is het meest betrouwbare bestand. Met dank aan W. Derickx.

⁶ Bij de gesprekken met 12 eigenaren was er één eigenaar (gemeente) die op 5 rijksmonumenten 18 grafheuvels op eigen kosten beheert. Ook zijn verschillende vrijwilligersgroepen actief in het beheer van grafheuvels.

Het doel van de subsidie is om door middel van instandhoudingsmaatregelen het behoud van de archeologische rijksmonumenten veilig te stellen. Om te onderzoeken in hoeverre dit is geslaagd, is gekeken naar het aantal aanvragen en betrokken rijksmonumenten in relatie tot het totaal aantal archeologische rijksmonumenten. Tevens is gekeken naar de omvang van de verleende subsidie. Het betreft hier alleen de hoofdlijnen aangezien het totaal aantal aanvragen sterk achterblijft bij de verwachting, waardoor een gedetailleerde analyse geen meerwaarde heeft. Voor meer achtergrondinformatie over de aanvragen wordt verwezen naar afb. 2 en bijlage 2.

Zijn de huidige aanvragers een afspiegeling van de eigenaren van de rijksmonumenten in het algemeen?

Deze vraag kan alleen beantwoord worden door de categorie aanvragers te vergelijken met dezelfde categorie van rijksmonumenteneigenaren. Voor de categorie rijksmonumenteneigenaren zijn de gegevens van 2015 gebruikt.⁷ Deze wijken, deels door een andere definitie, af van de recente gegevens van 2020, waarbij alle overheden als ‘overheid’ zijn benoemd, terwijl de categorie meerdere eigenaren in 2020 niet meer gebruikt is.⁸ Gebleken is dat de genoemde aantallen niet geheel dekkend zijn. Alleen de eigenaren die in het kadaster staan, tellen, maar er zijn allerlei andere ‘eigendoms-’ en

pachtconstructies waardoor een terreinbeheerder rijksmonumenten in eigendom van derden in beheer heeft. De formele eigenaar is daarbij soms niet meer op de hoogte van de staat van zijn eigendom en het beheer ervan.

Wanneer afb. 4 wordt vergeleken met afb. 6a is duidelijk te zien dat de grotere terreineigenaren (gedeeld) eigenaar zijn van 1523 archeologische rijksmonumenten terwijl dit voor particulieren bij 814 archeologische rijksmonumenten het geval is. De verhouding bij het aantal aanvragers ligt duidelijk anders: 6 particuliere aanvragers tegenover 27 grotere terreineigenaren. Verder zijn ook overige niet-particulieren en gemeenten slecht vertegenwoordigd.⁹

Hoeveel subsidie is door welke partijen aangevraagd?

In bijlage 2 is een overzicht gegeven van de bedragen die door verschillende eigenaren zijn aangevraagd.

Wat zijn de vastgestelde subsidies per type rijksmonument?

Als gevolg van de eerder genoemde problemen met de definitie van de complexen kan deze vraag niet in detail worden beantwoord. In afb. 2 is wel geprobeerd om voor het complextype grafheuvel de instandhoudingskosten per grafheuvel te specificeren. Wel zijn enkele hoofdlijnen

Categorie	Aantal aanvragers Sim- subsidie	Aantal rijksmonumenten waarvoor subsidie is aangevraagd	Aantal terreinen (rijksmonumenten) ⁶
Particulier	6	6	686
Meerdere eigenaren			331
Terreinbeheerder	12	157	395
Overige niet-particulier	6	14	78
Gemeente	9	16	203
Rijk			34
Provincie			20
Onbekend			62
Totaal	33	194	1809

Afb. 4 Overzicht aanvragers versus totaal aantal rijksmonumenten (2012-2018). Door het gebruik van verschillende definities in de beide bronnen komen de categorieën eigenaren in de eerste twee kolommen niet helemaal overeen met de derde kolom. De tendens is echter duidelijk (bron: verstrekte Sim-subsidies en rijksmonumentenbestand 2015).

⁷ Excelbestand Erfgoedmonitor 2015.

⁸ Excelbestand BAAC 2020.

⁹ Onder overige niet-particuliere eigenaren vallen landgoederen, projectontwikkelaars, bedrijven etc.

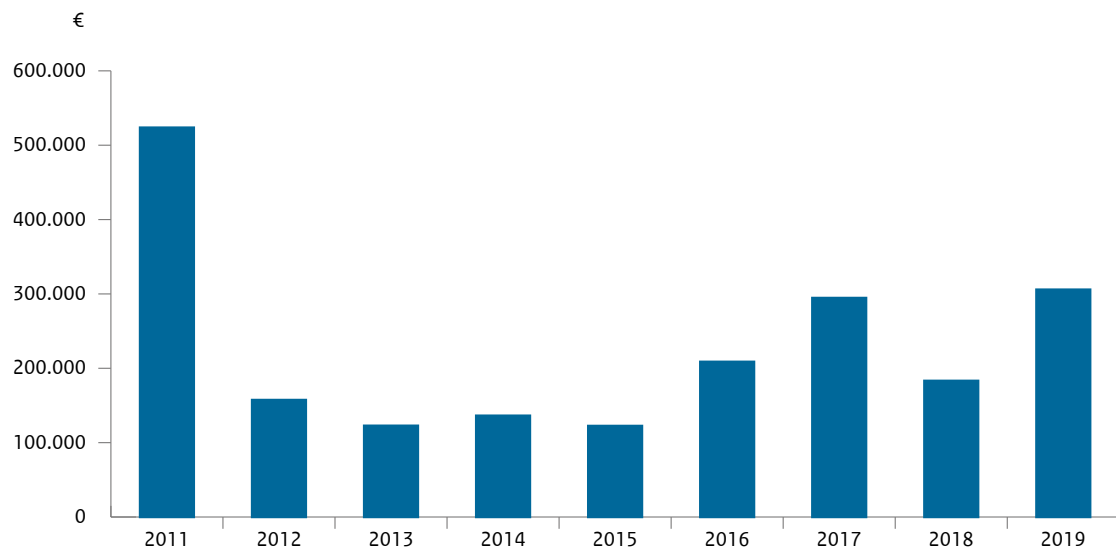
¹⁰ Het aantal terreinen kan afwijken van het aantal rijksmonumenten doordat één rijksmonumentnummer uit meerdere niet-aaneengesloten percelen kan bestaan. Het aantal terreinen dat in dat geval bij dit rijksmonument hoort is dan hoger dan één (rijksmonumentenbestand 2015).

zichtbaar. Zie afb. 2 en bijlage 1 en 2.¹¹ De aanvragers met de hoogste subsidieaanvragen (top 5) zijn:

• Stichting Flevo-Landschap:	4 rijksmonumenten	€ 143.496
• Openbaar Lichaam Park Lingezegen:	1 rijksmonument	€ 121.991
• Stichting Huis Bergh:	1 rijksmonument	€ 94.640
• Vereniging Natuurmonumenten:	13 rijksmonumenten	€ 88.687
• Staatsbosbeheer:	15 rijksmonumenten	€ 83.839

Opvallend is dat het bij de top drie in twee gevallen om substantiële bedragen gaat vanwege achterstallig onderhoud voor één rijksmonument, terwijl bij Stichting Flevo-Landschap het in twee gevallen om bedragen boven de €50.000 per rijksmonument gaat.

In totaal bedragen de opgegeven kosten € 3.113.133 terwijl voor € 1.651.907 subsidie is aangevraagd. Van het gevraagde bedrag is € 1.225.211 uitgekeerd. In bijlage 2 zijn de partijen uitgesplitst.

Afb. 5 De verleende subsidies in 2011 t/m 2019. De piek in 2017 is het gevolg van twee grote projecten van één aanvrager (€125.000), terwijl in 2019 drie grote projecten het totaal beïnvloeden (3 rijksmonumenten: €219.000) (bron: Brim/Sim-bestand).

¹¹ Afbeelding 2 en de bijlagen zijn met uitzondering van de grafheuvels gebaseerd op de niet gecorrigeerde complextypen waarbij niet alle complextypen per aanvraag zijn gecontroleerd en afzonderlijk zijn benoemd.

Op basis van een recent bestand van eigenaren en rijksmonumenten (2020) kan een indruk gekregen worden van de verdeling van de rijksmonumenten over de verschillende categorieën eigenaren. Deze informatie geeft in combinatie met de verspreiding van de verschillende categorieën eigenaren (bijlage 4) een eerste indruk van de eigendomsverhoudingen. Zo zijn de meeste terpen/wierden in particulier eigendom terwijl de grafheuvels veelal in eigendom zijn van tbo's of overige niet-particuliere eigenaren (met name landgoederen). Verder onderzoek in combinatie met het grondgebruik is wenselijk.

Uitgangspunt: eigenaar of rijksmonument?

Bij het bedenken van een nieuw instrument is het de vraag wat als uitgangspunt genomen moet worden: eigenaren of rijksmonumenten, of een combinatie van beide. De aard van de rijksmonumenten in relatie tot de eigenaren varieert immers sterk. De circumvallatielinie (verdedigingswerk rond Groenlo) kent bijvoorbeeld honderden eigenaren maar er zijn ook constructies waarbij één landgoed bestaat uit 200 eigenaren die achter de schermen van het landgoed de beslissingen nemen. Een landgoed met 100 ha kan 1 grafheuvel bevatten, maar ook 40 grafheuvels plus 2 omvangrijke nederzettingsterreinen. Complicerende factor is dat de verschillende categorieën rijksmonumenten om verschillende instandhoudingsmaatregelen vragen. Op basis hiervan zouden de rijksmonumentcategorieën (bijv. grafheuvels, terpen/wierden, nederzettingen etc.) beter als uitgangspunt genomen kunnen worden. Vervolgens dienen de verschillende categorieën eigenaren hieraan gekoppeld te worden om te komen tot een efficiënt instrument.

Daarbij dient ook de aard van de rijksmonumenten in relatie tot het grondgebruik te worden opgenomen. De aard van de rijksmonumenten in natuurgebieden is immers veelal anders dan bij agrariërs of in de bebouwde kom (zie bijlage 5). Daarbij dient voortdurend een onderscheid gemaakt te worden tussen steeds terugkerende beheers- en eenmalige instandhoudingsmaatregelen.

In onderstaande tabel zijn de verschillende categorieën eigenaren opgesomd op basis van een Monitorinventarisatie (BAAC 2020). Opvallend is het grote aantal particuliere eigenaren. De categorie gemeenten, tbo's en overige niet-particuliere eigenaren (landgoederen, verzekeraars, projectontwikkelaars etc.) speelt als eigenaar en qua omvang een belangrijke rol.

Categorie	Aantal percelen in eigendom (rijksmonumenten)	Aantal betrokken rijksmonumenten
Particulier	4387	814
Terreinbeheerder	393	377
Overige niet-particulier	589	359
Gemeente	482	472
Rijk	85	80
Provincie	70	70
Kerk	94	77
Waterschap	90	88

Afb. 6a Overzicht van de eigendomsverhoudingen bij 1388 van de 1458 archeologische rijksmonumenten (excl. Limes, binnensteden en maritieme archeologie) per hoofdcategorie eigenaar.¹² Doordat één rijksmonument in eigendom kan zijn bij meerdere (categorieën) eigenaren zijn deze aantallen hoger dan het feitelijke aantal archeologische rijksmonumenten. In onderstaande tabel zijn de grotere terreinbeheerders verder uitgesplitst (bron: BAAC databestand van 1388 archeologische rijksmonumenten: Monitoronderzoek 2020).

Particuliere eigenaren hebben op basis van afb. 6a ongeveer 71% van alle percelen in bezit en zijn betrokken bij 35% van de rijksmonumenten (zie afb. 6a).¹³ Bij het vinden van een oplossing moet niet worden vergeten dat de particuliere eigenaren in relatie tot de aard van het rijksmonument zeer divers zijn. Het zou goed zijn om de (verwachte) houding van de verschillende groepen particuliere eigenaren af te zetten tegen de kwetsbaarheid en exploitatievorm van de rijksmonumenten. Eigenaren op dorpsterpen zullen mogelijk anders staan tegenover de bijzondere status die een rijksmonument met zich meebrengt, dan een agrariër met een nederzetting onder zijn akker. Voor een eerste indruk zou gekeken kunnen worden naar het grondgebruik van hun eigendom (Bijlage 5a).

Staatbosbeheer is de grootste terreineigenaar wanneer het gaat om archeologische rijksmonumenten (afb. 6b). Tbo's hebben als taak om voor het landschap in al zijn facetten te zorgen en hebben hiervoor hun reguliere financiering. Strikt genomen zou je kunnen zeggen dat klein onderhoud al afgedekt is, maar eenmalige inrichtingskosten niet. Overigens blijken ook tbo's baat te

¹² In 2018 waren er 1458 archeologische rijksmonumenten waarvan 8 maritieme rijksmonumenten. Deze laatste worden hier vanwege de eigen problematiek buiten beschouwing gelaten.

¹³ Particuliere eigenaren zijn sterk vertegenwoordigd door onder andere de verschillende dorpsterpen/wierden en de al eerder genoemde circumvallatielinie.

kunnen hebben bij een financiële prikkel, aangezien bij sommige landschapsorganisaties structurele, op het rijksmonument afgestemde, beheersplannen ontbreken. In de gevoerde gesprekken met eigenaren werd het belang van een subsidie door verschillende partijen benoemd.

Rijksbeschermd percelen	Aantal
Staatsbosbeheer	218
Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland	39
Stichting Zeeuws Landschap	20
Stichting het Limburgs Landschap	7
Stichting het Drentse Landschap	18
Stichting Flevo-Landschap	9
Stichting Geldersch Landschap	24
Stichting Het Friese Landschap	3
Stichting het Noord-Brabants Landschap	7
Stichting het Groninger Landschap	12
Stichting Landschap Overijssel	11
Stichting Landschap Noord-Holland	4
Stichting Gooisch Natuurreservaat	15
Stichting IJsselandschap	1
Kroondomeinen	19
RVB (voorheen Ministerie Defensie)	15
Provincie Drenthe	15
Gemeenten	482

Afb. 6b Rijksbeschermd percelen die in eigendom zijn van grote terreinbeheerders (bron: BAAC databestand van 1388 archeologische rijksmonumenten; Monitoronderzoek 2020).

De verspreiding van de eigenaren over Nederland

Om een eerste indruk te krijgen van de verspreiding van de eigenaren in relatie tot de aard van de archeologische rijksmonumenten,¹⁴ zijn enkele verspreidingskaarten gemaakt, zie bijlage 4. Hieruit kunnen enkele tendensen worden gehaald:

- De dorpsterpen/wierden kennen relatief veel particuliere eigenaren en eigendom met meerdere eigenaren.
- In Limburg komen hoofdzakelijk particuliere eigenaren voor, terwijl gedeeld eigendom zelden is.
- Particulier eigendom en overig niet-particulier eigendom (landgoederen etc.) concentreren zich in Utrecht en Gelderland.
- Eigendom van gemeenten komt verspreid over het hele land voor, terwijl provinciaal eigendom van zich in Drenthe concentreert. In Gelderland, waar de meeste archeologische rijksmonumenten liggen, zijn de terreinbeheerders en de gemeenten de belangrijkste eigenaren. Grafheuvels zijn hier sterk vertegenwoordigd. Opvallend is dat de provincie als eigenaar hier ontbreekt.

¹⁴ Deze kaarten zijn gemaakt op basis van het bestand uit 2015.

6 Wat zijn de ervaringen met de Brim/Sim-subsidie?

In hoofdstuk 2 is al vastgesteld dat het aantal aanvragen sterk achter is gebleven ten opzichte van de verwachting. Zover bekend is deze verwachting echter niet gespecificeerd anders dan dat het beschikbare jaarlijkse subsidiebedrag grotendeels ongebruikt is gebleven. Om een nieuwe regeling beter te laten aansluiten op de wensen van de aanvragers en vooral administratief eenvoudiger te maken is het van belang om inzicht te krijgen in de zwakke punten van de huidige regeling. Voor de beantwoording van deze vraag zijn verschillende rapporten gebruikt.¹⁵ Aanvullend hierop heeft de auteur contact gehad met vier eigenaren die geen subsidie hebben aangevraagd en acht eigenaren die wel subsidie hebben aangevraagd.¹⁶ De resultaten van deze gesprekken zijn in onderstaande verwerkt.

Zijn de wensen van eigenaren verkend om te komen tot een alternatief voor de huidige regeling?

De ervaringen met de Brim/Sim-regeling zijn wisselend. Samengevat kan worden geconcludeerd dat de Sim-regeling is gemaakt voor gebouwd erfgoed en niet aansluit op de aard van archeologische rijksmonumenten en het bijbehorende beheer. Belangrijk daarbij is dat het beheer van archeologische rijksmonumenten geen economisch profijt kent, maar wel geld kost. Verder worden met name de complexe administratie, de strakke regels, de 40% eigen bijdrage én de verantwoording als de grootste obstakels genoemd. Enkele aanvragers hebben daarom ook geen vervolgaanvragen ingediend. De Sim geeft geen positieve prikkel voor instandhoudingsmaatregelen voor archeologische rijksmonumenten. Voor de tbo's komt daarbij nog een organisatorische uitdaging. Als gevolg van de decentrale organisatie, waarbij centraal geen of onvoldoende zicht is op initiatieven van regio's en lokale beheerders, wordt aan het beheer van de archeologische rijksmonumenten niet altijd meer de aandacht gegeven die gewenst zou zijn. Verder wordt het jaarlijkse beheer van de rijksmonumenten door tbo's meegenomen in het werk van een bosvak, een stuk bos met een gelijkaardige samenstelling van bomen, waarbij allerlei specifieke werkzaamheden worden uitgevoerd. Deze worden echter veelal niet apart verantwoord omdat het in verhouding om kleine beheersactiviteiten gaat. In verschillende gesprekken kreeg de auteur over de verantwoording als reactie: 'Ga maar kijken of het rijksmonument er goed bij ligt, dat is onze verantwoording'. De introductie van een lumpsum voor alle rijksmonumenten van één eigenaar,

een instrument binnen het Subsidiestelsel Natuur en Landschap SNL en een rekening courant werden als mogelijke oplossingen genoemd om een en ander te vereenvoudigen. Wel wordt aangegeven dat er kwalitatieve eisen gesteld moeten worden aan de aanvragers en er moet bovendien sprake zijn van een controlemechanisme. Een nieuw instrument moet in ieder geval meer kostendekkend zijn, een vereenvoudiging van de procedures betekenen en specifiek op de archeologie gericht zijn.

Van belang is bovendien dat ook de interne procedure binnen de RCE vereenvoudigd dient te worden. Deze is nu zeer complex waardoor het verwerken van de subsidieaanvragen en vaststellingen veel tijd in beslag neemt.

6.1 Samenvatting van eerdere onderzoeken

In eerdere inventarisaties zijn uiteenlopende problemen gesignaleerd. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies verwoord aan de hand van het rapport van de Grontmij uit 2017 en dat van Roetemeijer uit 2017. Het rapport van de Grontmij is hoofdzakelijk gericht op particulieren en gemeenten, terwijl dat van Roetemeijer als zwaartepunt tbo's heeft. De belangrijkste conclusies uit het Grontmijrapport zijn:

- Bij 73% van de rijksmonumenten is geen grondroerende verstoring aangetroffen.¹⁷
- In 80% van de onderzochte locaties worden geen afwijkende beheersactiviteiten uitgevoerd.
- 20% van de eigenaren gaf aan afwijkende beheersactiviteiten uit te voeren (voorzichtig mee omgaan tot niets doen).
- Wanneer het beheer kosten met zich meebrengt neemt de bereidheid snel af.
- Particuliere eigenaren zijn veelal niet op de hoogte van de wettelijke voorschriften.
- 8% van de particulieren en 35% van de gemeenten kent de Brim/Sim, maar hebben nog nooit een aanvraag gedaan.
- Belangrijkste oorzaken van het lage aantal aanvragen zijn onbekendheid, nut en noodzaak, en de eigen bijdrage van 40%.
- 44% van de particulieren heeft geen ondersteuningsbehoefte,¹⁸ terwijl 14% inhoudelijke en

¹⁵ Datema 2015; Jansen & Coenen 2014; Roetemeijer 2017.

¹⁶ Het rapport van Roetemeijer 2017 kwam ter beschikking nadat met de aanvragers gesproken was.

¹⁷ Dit percentage lijkt af te wijken van dat van Datema 2015 (zie par. 1). Dit wordt echter deels veroorzaakt door verschillende uitgangspunten.

¹⁸ Onduidelijk is of men geen aandacht of onvoldoende financiële middelen voor het rijksmonument heeft.

6% financiële ondersteuning wil en 36% wil zowel inhoudelijke alsook financiële ondersteuning.

- Gemeenten hebben bij 30% van de bevroagden geen ondersteuningsbehoefte.
- Particulieren kunnen zich niets voorstellen bij een archeologisch rijksmonument en voelen zich geen probleemeigenaar.
- Informatievoorziening is erg belangrijk.
- Sluipende degradatie is een reëel instandhoudingsrisico.

Bij de interviews door Roetemeijer kwam een aantal kritiekpunten op de Brim/Sim naar boven. De belangrijkste zijn:

- De regeling is te ingewikkeld. Door het relatief kleine aantal aanvragen is er weinig ervaring mee, waardoor aanvragen veel tijd kosten. De inzet van ingehuurde specialisten werkt goed, maar brengt wel extra kosten met zich mee.
- Eigen inzet zou meegenomen moeten worden als cofinanciering.
- De Brim/Sim-regeling archeologie wordt onderbenut door onbekendheid met de regeling. Actieve communicatie is nodig.
- Betrek de Bosgroepen bij een nieuw instrument.
- Rol voor Bosgroepen bij inventarisatie en beheer van archeologische rijksmonumenten.

6.2 Gesprekken met eigenaren

In het kader van het voorliggende onderzoek zijn door de auteur gesprekken gevoerd met een aantal grotere terreineigenaren (tbo's en overheden). De reden hiervoor is dat aanvullende recente informatie gewenst was met betrekking tot de ervaringen en wensen van de aanvragers. Er is contact geweest met acht eigenaren die subsidie hebben aangevraagd en met vier eigenaren die geen subsidie hebben aangevraagd. Hieronder worden de belangrijkste conclusies verwoord.¹⁹

- Een provinciale overheid en een provinciaal landschap hebben weliswaar archeologische rijksmonumenten in hun bezit maar houden zich niet gericht bezig met het beheer van deze rijksmonumenten.
- Twee gemeenten laten zeer tegengestelde geluiden horen. Een gemeente ontkent rijksmonumenten te hebben die zij aantoonbaar wel heeft, terwijl een

- andere gemeente voor haar 5 rijksmonumenten met 18 grafheuvels geen subsidie aanvraagt omdat zij het vanzelfsprekend vindt haar erfgoed goed te beheren.
- De aanvraag en vaststelling wordt door de meeste eigenaren genoemd als bijzonder complex, tijdrovend, arbeidsintensief en met hoge administratieve lasten. Partijen die het uitbesteden aan derden hebben hier minder last van. De hoge kosten die met een dergelijke constructie gemoeid zijn, worden wel als een belemmering gezien, al staan ze niet in verhouding tot de daadwerkelijke instandhoudingskosten. Bovendien zijn deze eigenaren (genoemd door twee tbo's) door de uitbesteding minder goed op de hoogte van de archeologische rijksmonumenten in hun bezit.
- Jaarlijkse inspectie door ingehuurde partijen (deels door henzelf) wordt door sommige partijen vanwege de kosten als te veel beschouwd.
- Decentralisatie van grote tbo's maakt dat er centraal niet altijd zicht is op de staat van beheer.
- Te strakke normering. 2x per jaar maaien is subsidiabel maar begrazen niet. Er zou meer flexibiliteit mogelijk moeten zijn in de wijze van beheer.
- De meeste werkzaamheden bestaan uit klein onderhoud. Eenmalige inrichtings-/ instandhoudingsmaatregelen komen niet veel voor.
- De bevroagden hebben geen ervaring met steekproeven door middel van veldinspecties voor het vaststellen van de subsidie.
- Bij de vaststelling van de subsidie, op het einde van de subsidieperiode van zes jaar, zou de actuele onderhoudsstaat van het rijksmonument doorslaggevend moeten zijn. De instandhouding van het rijksmonument is immers het doel. De administratieve verantwoording zou daarbij vereenvoudigd dienen te worden.
- Gemiddelde vaste bedragen per type rijksmonument zou een oplossing kunnen zijn.
- Probleem van terugkerende schade door met name zwijnen. Deels veroorzaakt door het gebruik van mogelijk verkeerde grond bij de restauratie.
- Een bijdrage voor het beheer wordt door de meeste partijen belangrijk tot essentieel gevonden.
- Een rijksbijdrage bij eenmalige instandhoudingsmaatregelen bij rijksmonumenten met een bijzonder karakter is van groot belang.
- De regeling is onbekend en de communicatie vanuit en met de RCE zou beter moeten.

---

¹⁹ Vergelijk Roetemeijer 2017.

6.3 Ervaringen bij de behandeling van de subsidieaanvragen

De afgelopen jaren zijn bij de behandeling van de aanvragen enkele zaken opgevallen die bij een te ontwikkelen instrument van waarde kunnen zijn.

- Niet alle eigenaren vragen voor al hun rijksmonumenten subsidie aan.
- Soms liggen meerdere grafheuvels op één rijksmonument, waarbij niet alle grafheuvels worden beheerd.
- Het percentage dat gehanteerd wordt voor de plankosten is voor de archeologische rijksmonumenten vanwege de lage kosten niet reëel (vanaf 3,5%). De gemiddelde subsidie bedraagt €5919,- waarvan slechts €207 in aanmerking komt voor vergoeding van de plankosten.
- Eigen personeel accountantsverklaring. Bij de vaststelling worden veel aanvragers achteraf geconfronteerd met de eis dat zij moeten aantonen wanneer en waar er met eigen personeel is gewerkt. Hiervoor werd vaak een, in verhouding tot de subsidie, dure accountantsverklaring gevraagd (€2000-€5000). Dit speelt vooral bij tbo's en landgoederen. Begin 2020 is besloten dat het voldoende is wanneer een aanvrager aangeeft op welke momenten door eigen personeel onderhoud is gepleegd en de prestatieverklaring gepaard gaat met recente foto's.
- Wanneer een rijksmonument meerdere eigenaren kent die samen een instandhoudingsplan indienen is, om in aanmerking te komen voor subsidie, een constructie (Vereniging van Eigenaren, Stichting, machtiging etc.) noodzakelijk. Dit kan goedwillende eigenaren weerhouden van het doen van aanvragen.

6.4 De belangrijkste conclusies uit bovenstaande interviews en rapporten

---

- Er wordt voor steeds minder rijksmonumenten subsidie aangevraagd.
- Vooral grote terreinbeheerders maken gebruik van de regeling, maar zij ervaren belemmeringen door de ingewikkelde aanvraagprocedure, vaststellingsvereisten en de interne organisatie (decentralisatie).
- Niet alle maatregelen kunnen worden verantwoord terwijl zij wel zijn uitgevoerd. De werkzaamheden

worden veelal in het reguliere werk meegenomen en niet per rijksmonument/object verantwoord.

- Kleinere terreinbeheerders zijn vaak inventief om hun landgoed te beheren. De inzet van eigen personeel, vrijwilligers of van een organisatie die als sociaal vangnet fungeert komt regelmatig voor. Dit betekent echter wel dat zij, om in aanmerking te komen voor de Brim/Sim, de verantwoording van hun eigen uren expliciet in hun administratie moeten hebben opgenomen waarbij voorheen veelal een accountantsverklaring werd gevraagd. Een dergelijke verklaring staat voor wat betreft de kosten bij een klein aantal complexen niet in verhouding tot de kosten van de instandhoudingsmaatregelen zelf.
- Particuliere eigenaren doen bijna nooit een beroep op de regeling. Enerzijds omdat zij niet op de hoogte zijn van de regeling, anderzijds omdat zij zich geen probleem eigenaar voelen en zij niet van plan zijn om hun deel van het beheer te bekostigen. Zij moeten 40% zelf betalen en komen vaak niet in aanmerking voor subsidie omdat zij de drempel van €3000 niet halen.
- De administratieve last, het tijdsbeslag en de kosten bij uitbesteding worden door particuliere eigenaren als een belemmering ervaren.
- De onbekendheid met het verschijnsel van archeologische rijksmonumenten speelt ook een rol. Uit het onderzoek door de Grontmij onder particuliere eigenaren blijkt dat 13% niet weet dat zij een rijksmonument in bezit hebben en 32% weet niet wat de aard van het rijksmonument is, terwijl 26% niet exact weet waar het rijksmonument ligt.²⁰ In de verkenning door de auteur bleek een gemeente volgens het kadaster enkele archeologische rijksmonumenten in haar bezit te hebben, maar zij ontkennde dat dit het geval is.
- De waardering voor het rijksmonument is in bijna een kwart van de gevallen laag (1-2 op een schaal van 5). Dit sluit aan bij het gegeven dat een kwart van de eigenaren aangeeft weleens grondroerende werkzaamheden te hebben uitgevoerd op het rijksmonument. Particuliere eigenaren zijn overwegend bereid om rekening te houden met het rijksmonument, maar zij zijn niet bereid om financieel bij te dragen aan het beheer. Overigens is 92% van de particuliere eigenaren niet bekend met de Brim/Sim. Ook bij de gemeenten is de bekendheid relatief laag (35%). De drempel van €3000 betekent bovendien dat veel kleine eigenaren, met name particulieren, niet in aanmerking komen.

---

²⁰ NN 2014: Onderzoek instandhouding archeologische monumenten 'kleine' eigenaren. Grontmij Archeologische Rapporten 1428.

- Er wordt geen gebruik gemaakt van de Brim/Sim vanwege onbekendheid, nut en noodzaak en de eigen bijdrage.
- Over de complexiteit van de aanvraag wordt door gemeenten verschillend gedacht. De verantwoording wordt als erg ingewikkeld gezien. Bovendien wil men vooraf weten of er een reële kans bestaat op vaststelling voordat men er veel tijd = geld in stopt.
- Aanvragen voor groot onderhoud worden zinvol geacht. De administratieve aanvraag en vaststelling dienen wel vereenvoudigd te worden en toegespitst op archeologische rijksmonumenten, waarbij het uitgangspunt vertrouwen moet zijn.
- Kanttekening is dat ook bij de archeologische rijksmonumenten van tbo's minder dan de helft van de rijksmonumenten beheerd wordt met subsidie.

Het uiteindelijke doel van de regeling is om de instandhouding van zoveel mogelijk rijksmonumenten te waarborgen. De huidige Sim-subsidie zou daarbij een belangrijk instrument zijn. Zoals uit de voorgaande hoofdstukken blijkt is dit slechts ten dele gelukt. De belangrijkste ervaringen van de betrokkenen worden in hoofdstuk 6 vermeld. Op basis van deze ervaringen is een aantal aanbevelingen opgesteld. Uitgangspunten daarbij zijn vertrouwen en laagdrempelige procedures. Wanneer de betrokken rijksmonumenten er goed bij liggen, zijn de kosten immers verantwoord aangezien het doel is bereikt. Hoe de eigenaar het beheer organiseert en uitvoert, waarbij vanzelfsprekend de grenzen van de vergunningplicht in acht worden genomen, is van ondergeschikt belang. Daarbij moet een onderscheid worden gemaakt tussen klein onderhoud (beheer) en groot onderhoud (eenmalige instandhoudingsmaatregelen).

Op basis van bovenstaande kunnen enkele suggesties worden gedaan om de subsidie op de juiste plaats te krijgen, dat wil zeggen dat deze optimaal wordt ingezet voor de betrokken rijksmonumenten:

- Verbeter de communicatie met de eigenaren, informeer hen regelmatig over hun rijksmonumenten.
- Uitgangspunt bij de verantwoording is vertrouwen, waarbij de uiteindelijke staat van het rijksmonument doorslaggevend is.
- Stel categorieën samen van rijksmonumenten die vergelijkbaar beheer nodig hebben.
- Onderzoek of er normbedragen mogelijk zijn per rijksmonumentcategorie.
- Onderzoek welke groepen eigenaren aan deze rijksmonumentencategorieën gekoppeld kunnen worden.
- Een onderzoek naar de in 2011 – 2019 verleende subsidies per complex verdient aanbeveling.
- Maak een duidelijk onderscheid tussen klein onderhoud en inrichtingsmaatregelen als gevolg van achterstallig klein- en groot onderhoud.
- Voor het klein onderhoud kan waar mogelijk (grafheuvels) gekozen worden voor een vaste vergoeding op jaarbasis waarbij eveneens een vereenvoudigde aanvraag en vaststelling gewenst is (door middel van een steekproef). Bij voorkeur voor een periode van bijvoorbeeld 10 jaar in plaats van de huidige 6 jaar. Voor complexer beheer (sterk reliëf of natte omstandigheden) en eenmalige inrichtingsmaatregelen dient gekeken te worden naar een ander concept. De vaststelling kan gedaan worden op basis van de resultaten van het monitoronderzoek 2020, tenminste wanneer dit in de toekomst wordt gecontinueerd.
- Verplicht eigenaren na inrichtingsmaatregelen om het rijksmonument gedurende 10 jaar te onderhouden. De kosten van inrichtingsmaatregelen zijn immers hoog, waarbij zekerheid voor het toekomstige beheer gevraagd mag worden.
- Onderzoek of het mogelijk is om alleen een bijdrage te leveren wanneer het gehele rijksmonument, al dan niet gefaseerd binnen de looptijd van de bijdrage, beheerd wordt.
- Onderzoek of het mogelijk is een instandhoudingsvergoeding uit te keren in plaats van een subsidie.
- Vereenvoudig de aanvraag door de eigenaren eenmalig de betrokken rijksmonumenten inclusief de complextypen op te laten geven. De administratieve verplichtingen dienen in redelijke verhouding te staan tot de instandhoudingskosten.
- De periodieke monitoring (frequentie afhankelijk van de aard van de bedreiging van het rijksmonument) gebruiken om vast te stellen of er daadwerkelijk beheer plaatsvindt.
- Motiveer de eigenaren om afhankelijk van de lokale situatie periodiek (iedere 1-3 jaar) een inspectie inclusief klein onderhoud uit te (laten) voeren.
- Onderzoek wat de beste frequentie van inspectie en/of beheer van grafheuvels is. Sommige tbo's twijfelen aan het nut om dit jaarlijks te doen.
- Onderzoek of bij de consolidatie van grafheuvels (deels) verkeerde grond is gebruikt waardoor er sprake is van jaarlijks terugkerende wildschade. Inzicht hierin zou kunnen leiden tot her-consolidatie waardoor veel schade kan worden voorkomen.
- Hef het drempelbedrag van €3000 op. Veel kleine eigenaren komen niet aan dit bedrag.
- Hef de subsidiegrens van 60% op. Vergoed voor particuliere eigenaren het volledige bedrag. Zij voelen zich geen probleemhouder van rijksbelangen. Onderzoek of voor andere eigenaren de subsidie gelijkgesteld kan worden aan die van het SNL.
- Geef agrariërs een vergoeding voor oogstderiving per hectare als gevolg van minder diepe grondbewerking.
- Indien wordt geconstateerd dat er geen beheer heeft plaatsgevonden moet het toegekende bedrag teruggevorderd kunnen worden.
- Er dienen kwalitatieve eisen gesteld te worden aan de uitvoering van de maatregelen en de uitvoerende bedrijven.
- Adviserende bedrijven dienen aantoonbaar over archeologische kennis te beschikken of daarvan gebruik te maken.

- Verbeter de documentatie van alle relevante informatie betreffende een archeologisch rijksmonument. Nu zijn het vaak tijdverslindende zoektochten zowel voor de eigenaar alsook voor de betrokken RCE-medewerkers.
- De instandhouding van archeologische rijksmonumenten wordt versterkt door de bekendheid van deze rijksmonumenten onder een breed publiek. Een bijdrage aan de informatievoorziening kan de eigenaren stimuleren en in belangrijke mate bijdragen tot de instandhouding van rijksmonumenten.

Het rijksmonumentenbestand, de specifieke problematiek en de benodigde maatregelen zijn te divers om tot één instrument te komen. Er moet daarom een onderscheid worden gemaakt voor klein onderhoud en eenmalige of periodieke inrichtingsmaatregelen.

Regulier onderhoud

- Voor veel rijksmonumenten (grafheuvels, hunebedden, mottes, etc.) die alleen klein onderhoud nodig hebben kan een vast bedrag worden vastgesteld. Wanneer deze groep rijksmonumenten op deze wijze bediend wordt zou al erg veel gewonnen worden. Er dient eenmalig een aanvraag te worden ingediend die bij voorkeur voor 10 jaar geldt. Er hoeft geen inspectierapport te worden meegestuurd aangezien wij binnenkort de inspectierapporten van alle rijksmonumenten hebben (project Monitor 2020). Essentieel is wel dat dit project Monitor een periodiek vervolg krijgt. Beperk de financiële verantwoording tot een minimum. De staat van het rijksmonument staat voorop en is immers de verantwoording. Wel kan, indien wordt vastgesteld dat een rijksmonument niet wordt beheerd, de toegekende vergoeding worden teruggevorderd. Voor kleine eenmalige maatregelen, bijvoorbeeld het verwijderen van enkele bomen op grafheuvels, kan een vast bedrag per boom worden uitgekeerd.
- Voor akkers en weilanden in particulier bezit zou een vergoeding voor gedeerde inkomsten per hectare tot de mogelijkheden kunnen behoren. De afspraak zou dan moeten zijn dat men niet dieper dan een nog te bepalen diepte mag ploegen of het bouwland moet omzetten naar grasland.

Eenmalige instandhoudingsmaatregelen

- Het nemen van eenmalige instandhoudingsmaatregelen voor rijksmonumenten is te allen tijde maatwerk. Hier geldt dat een goed plan van aanpak met een financiële onderbouwing noodzakelijk is. Het gaat daarbij om bijvoorbeeld vuursteenmijnen, de begroeiing van een kasteelterrein verwijderen, baggerwerkzaamheden van grachten, verwijderen van bomen in slechte staat op een nederzettingsterrein etc.

Datema, R.R. 2015: Steekproef naar de staat van archeologische rijksmonumenten. ADC Rapport 4002.

Jansen, H.H. & M. Coenen 2014: Onderzoek instandhouding archeologische monumenten 'kleine' eigenaren. Grontmij Archeologische Rapporten 1428.

Roetemeijer, W. 2017: Rapportage interviews agenda natuur-bos-erfgoed. Bureau Roetemeijer.

<https://www.erfgoedmonitor.nl/>

gebruikte bestanden aanwezig bij de RCE:

- BAAC lijst_type-eigenaren_RCE.xls (2020)
- 2014RM-eigenaren-ha-complex.xls (2014)
- Rijksmonumenten per terrein.xls (2019)
- Overzicht ingemeten grafheuvels.xls (2019)
- Brim/Sim 2012-2018.xls (2019)
- Brim/Sim 2011-2019.xls (2020)

Valkenburg, Plenkertstraat. De 5500 jaar oude vuursteenmijnen worden aangetast door wortelwerking en scheurvorming (foto P. Schut).

Burch-Haamstede - Ringwalburg foto Erfgoedfoto

Bijlage 1 Subsidie per categorie rijksmonumenten

Bijlage 2 Subsidie per aanvrager

Bijlage 3 Overzicht van categorieën rijksmonumenten per provincie

Bijlage 4 Verspreidingskaarten van de archeologische rijksmonumenten per categorie eigenaren, geplot op provincie- en gemeentekaart

Bijlage 5a Grondgebruik van archeologische rijksmonumenten (Erfgoedmonitor 2015)

Bijlage 5b Verdeling zichtbare en niet zichtbare archeologische rijksmonumenten per provincie (Erfgoedmonitor 2015)

Bijlage 5c Oppervlakteverdeling over de verschillende provincies (Erfgoedmonitor 2015)

Bijlage 6 Begrippen

Bijlage 1

Subsidie per categorie rijksmonumenten

monumenttype	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Eindtotaal
aardwerk			0	0	43.164	14.902	44.927	102.993
abri, (steenkool)mijn, groeve						13.111		13.111
Archeologie onbekend	157.371	94.763	121.991	100.543	128.176	35.860	54.474	693.178
dijk, dorpsterp				13.941		88.810		102.751
grafheuvel		27.970	14.245		1.134	53.867	69.913	167.129
hunebed		0					8.808	8.808
niet zichtbaar/overig archeologie			0	7.986	0	69.003	4.996	81.985
Overige					36.242			36.242
steenbouw						19.014		19.014
Eindtotaal	157.371	122.733	136.236	122.470	208.716	294.567	183.118	1.225.211

Bijlage 2

Subsidie per aanvrager

		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Eindtotaal
Gemeente Apeldoorn	(gemeente)					11.601			11.601
Gemeente Boxmeer	(gemeente)				11.410				11.410
Gemeente Ermelo	(gemeente)		28.093						28.093
Gemeente Katwijk	(gemeente)					39.736			39.736
Gemeente Ommen	(gemeente)						5.273		5.273
Gemeente Tynaarlo	(gemeente)				69.633				69.633
								subtotaal	165.746
Openbaar Lichaam Park Lingezege	(overig)			121.991					121.991
Landgoed De Eese Natuurschonwet BV	(overig)			9.439					9.439
Landgoed Heidehof BV	(overig)			4.806					4.806
Landgoed Kasteel Keppel Bv	(overig)	22.142							22.142
Landgoed Quadenoord-Boschbeek B.V.	(overig)						4.912		4.912
Landgoed Rhijnestein B.V.	(overig)					31.563			31.563
Stichting Huis Bergh	(overig)		94.640						94.640
Stichting Kops Plateau	(overig)					36.242			36.242
								subtotaal	325.735
Scheers	(particulier)				13.941				13.941
Tuk	(particulier)				7.986				7.986
Bakker	(particulier)					14.196			14.196
								subtotaal	36.123
Staatsbosbeheer	(tbo)							83.839	83.839
Het Utrechts Landschap	(tbo)							14.793	14.793
Kroondomein Het Loo	(tbo)	24.293						28.394	52.687
Stichting Het Geldersch Landschap	(tbo)							52.195	52.195
Stichting Het Geldersch Landschap en Kasteelen	(tbo)	55.227							55.227
Stichting Het Utrechts Landschap	(tbo)	37.400							37.400
Vereniging Natuurmonumenten	(tbo)				19.500	1.134	68.053		88.687
Stichting Landschap Overijssel	(tbo)					74.244		3.897	78.141
Landschap Overijssel	(tbo)	7.163							7.163
Stichting Het Limburgs Landschap	(tbo)	11.146							11.146
Stichting Flevo Landschap	(tbo)						143.496		143.496
Stichting Goois Natuurreservaat	(tbo)						72.833		72.833
								subtotaal	697.607
Eindtotaal		157.371	122.733	136.236	122.470	208.716	294.567	183.118	1.225.211

Bijlage 3

Overzicht van categorieën rijksmonumenten per provincie

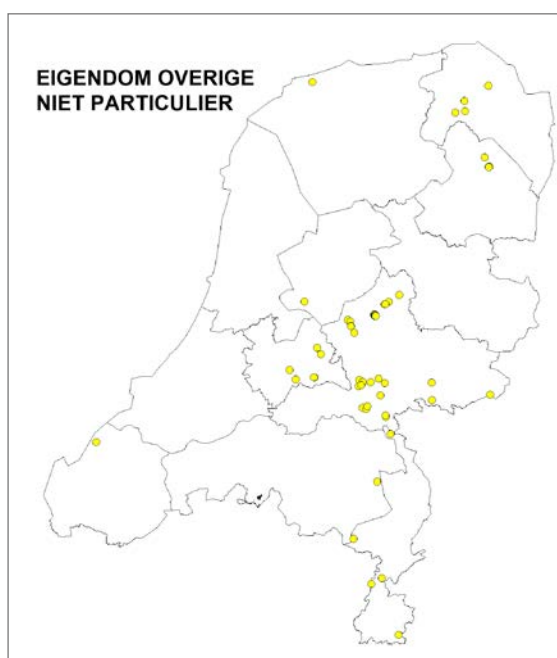
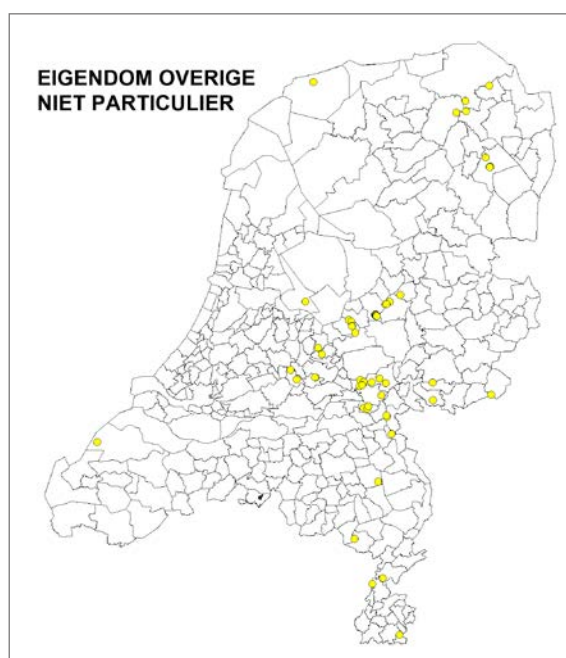
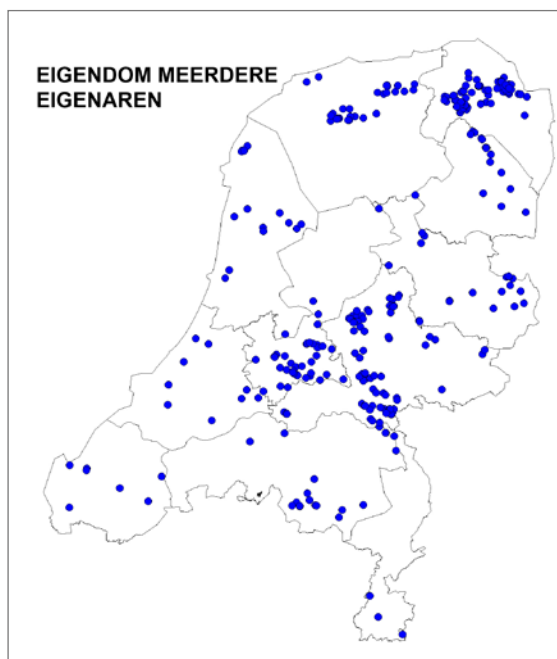
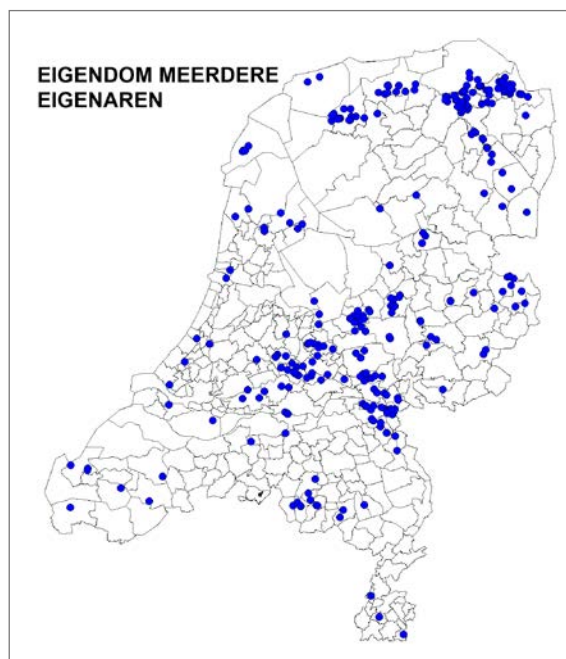
Aantal archeologische complexen per type per provincie - 2015						
	Begraven	Economie	Religie	Wonen	Verdediging	Onbekend
Gelderland	884	25	9	120	36	-
Drenthe	416	20	-	100	8	1
Overijssel	205	2	5	25	14	-
Noord-Brabant	160	6	16	70	28	-
Utrecht	138	7	10	78	81	1
Limburg	85	42	5	65	17	2
Noord-Holland	76	15	4	65	8	-
Zeeland	11	7	15	98	64	-
Groningen	8	17	34	371	48	-
Zuid-Holland	4	6	6	50	18	-
Friesland	4	11	12	230	38	-
Flevoland	2	19	7	56	4	-
Totaal	1993	177	123	1328	364	4

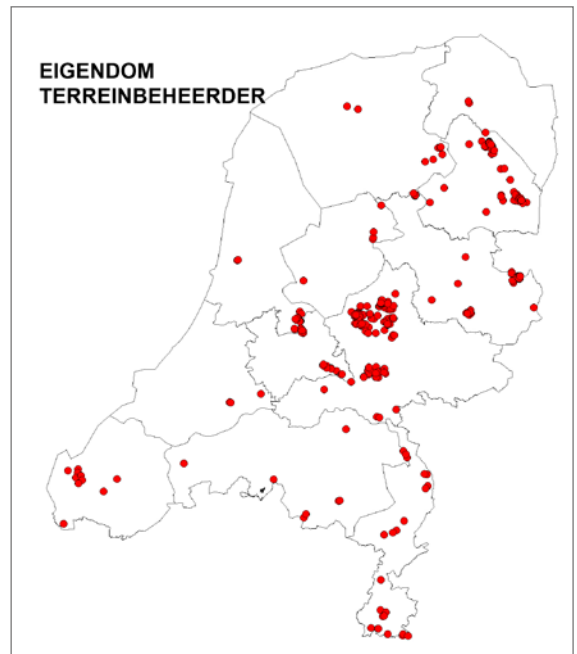
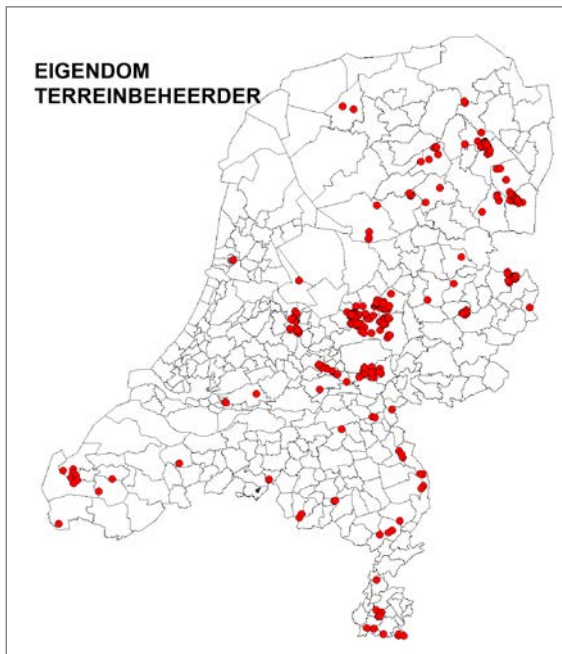
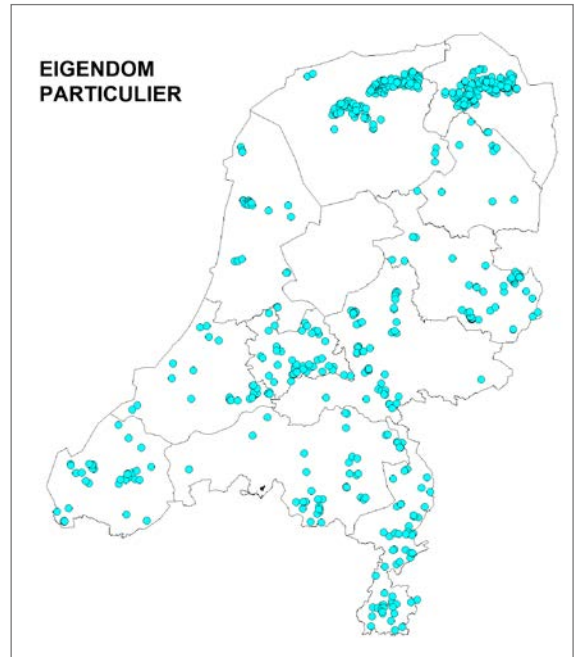
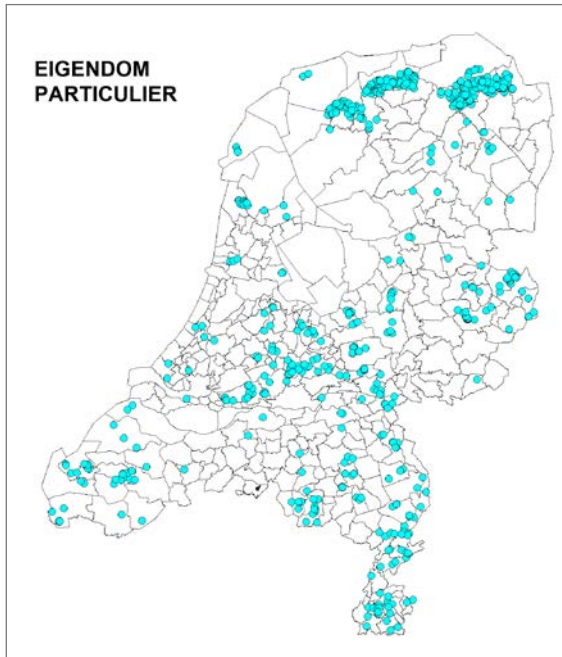
Bron: RCE - ARCHIS

Onderwerp	Beschrijving
Archeologische complexen aantal per 31-12	

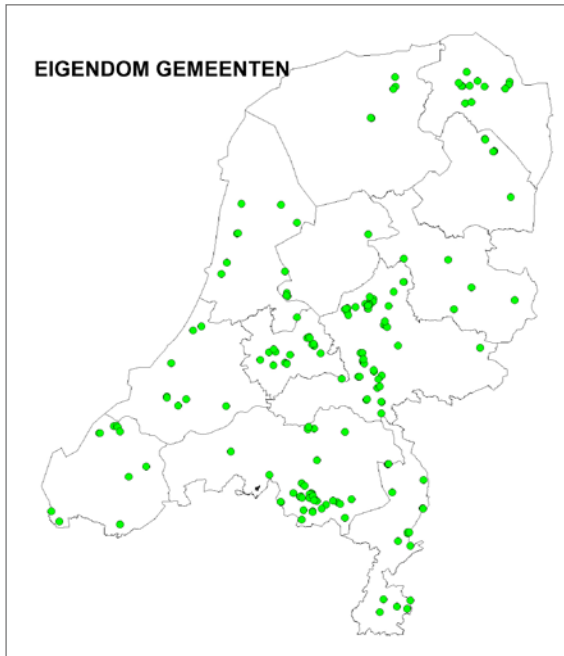
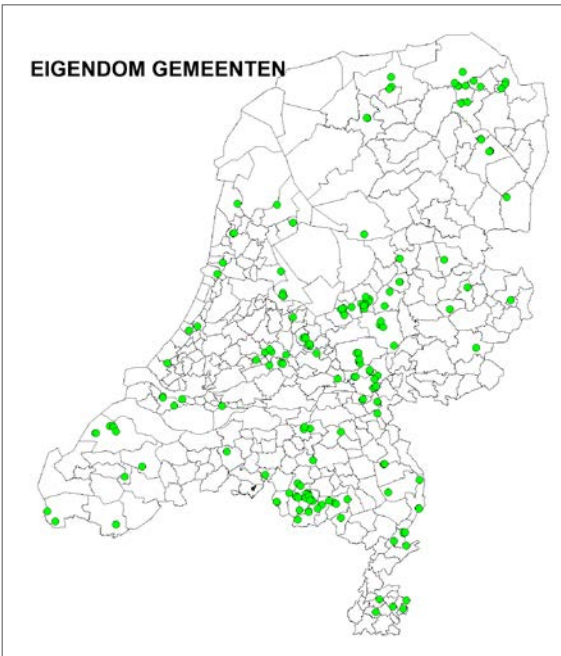
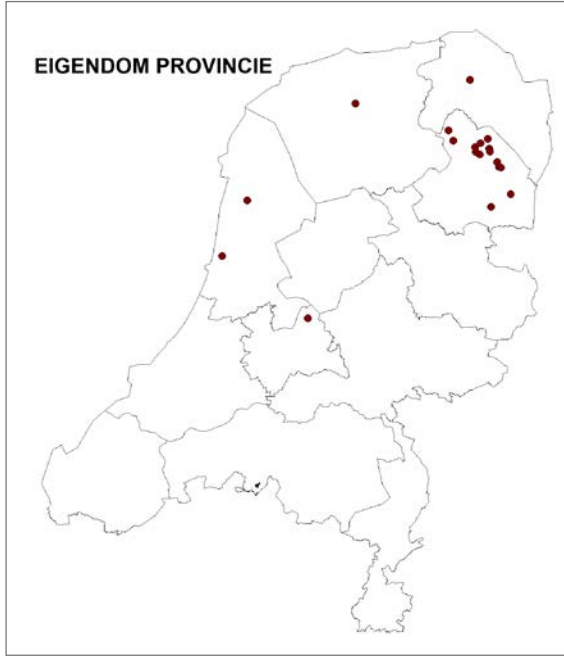
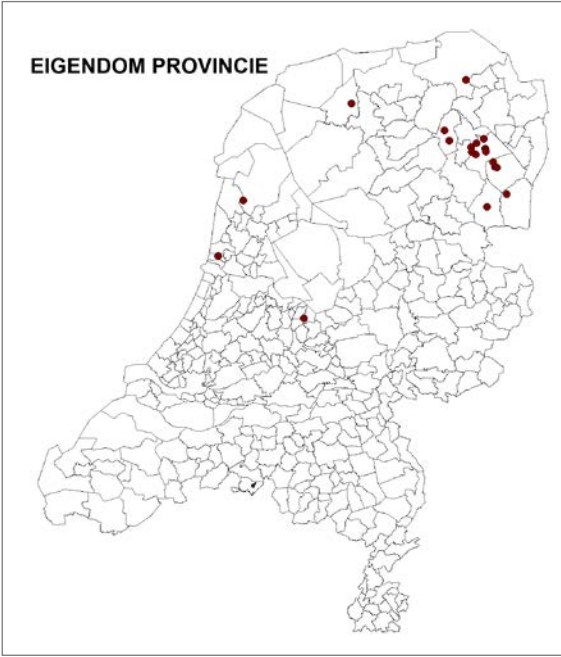
Bijlage 4

Verspreidingskaarten van de archeologische rijksmonumenten per categorie eigenaren, geplot op provincie- en gemeentekaart

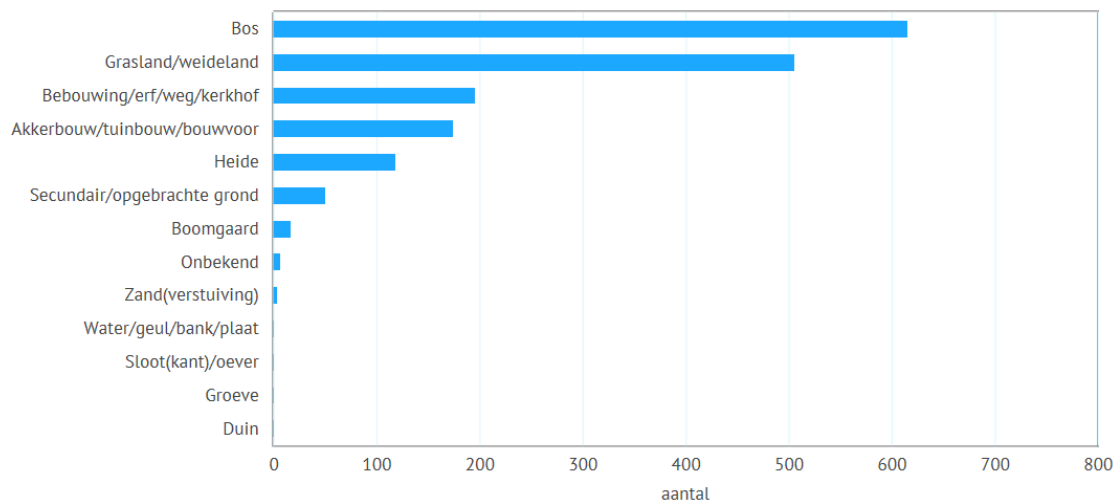

Bijlage 5a

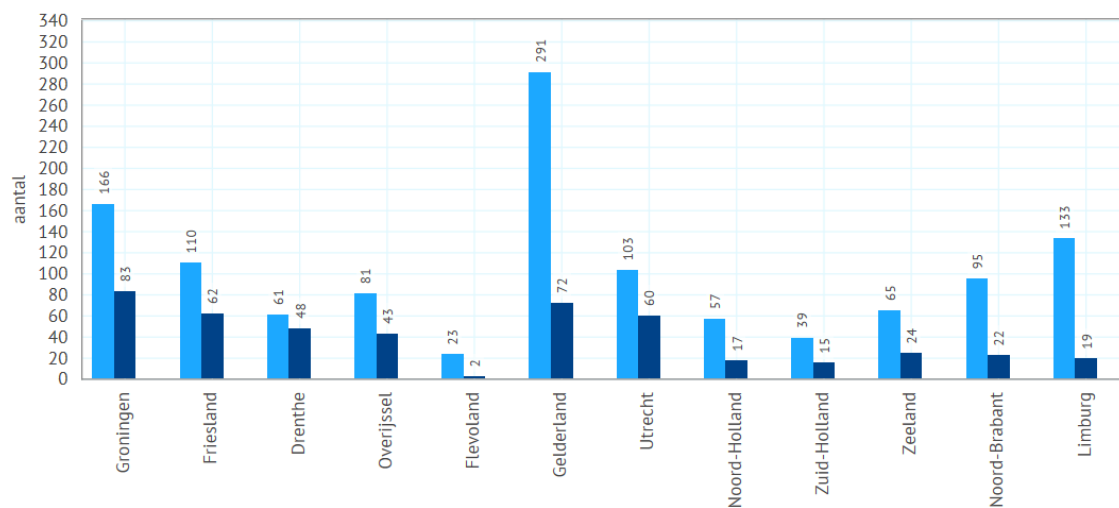
Grondgebruik van archeologische rijksmonumenten (Erfgoedmonitor 2015)

Het grondgebruik van de archeologische rijksmonumenten op basis van het aantal terreinen in 2015 (stand 2015, bron: RCE Erfgoedmonitor).

Bijlage 5b

Verdeling zichtbare en niet zichtbare archeologische rijksmonumenten per provincie (Erfgoedmonitor 2015)

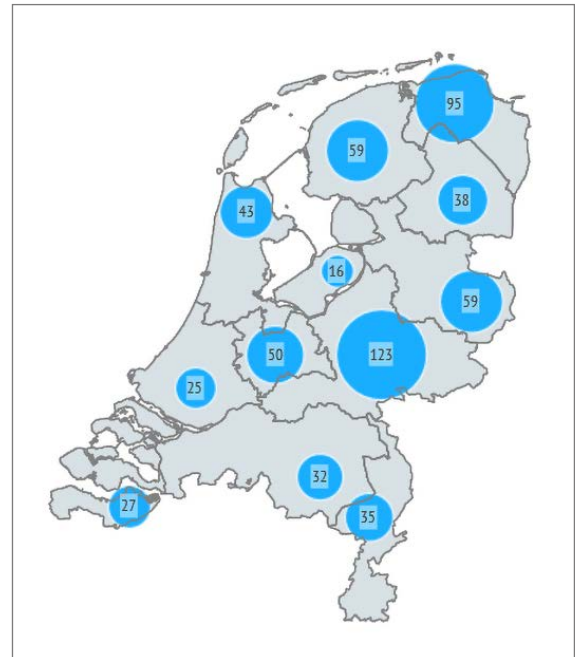
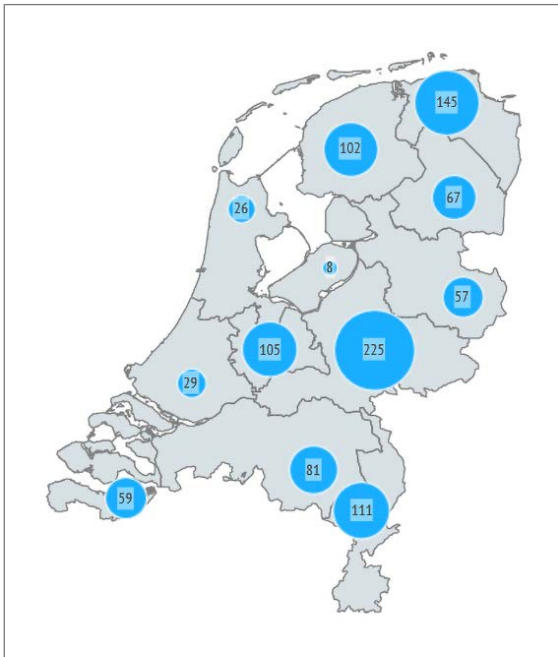

Verdeling tussen zichtbare (lichtblauw) en niet-zichtbare (donkerblauw) archeologische rijksmonumenten per provincie (stand 2015; bron: RCE Erfgoedmonitor)

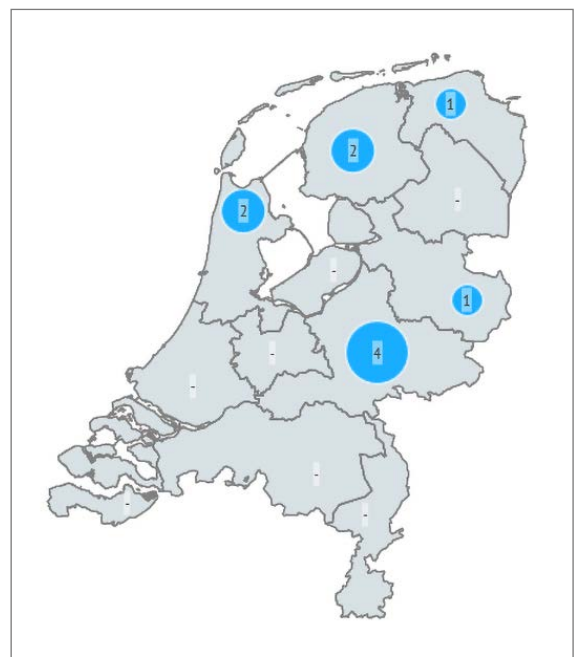

Bijlage 5c

Oppervlakteverdeling over de verschillende provincies (Erfgoedmonitor 2015)

Verspreiding van de archeologische rijksmonumenten < 1ha (links) en 1- 10 ha (rechts) (stand 2015; bron RCE Erfgoedmonitor)

Verspreiding van de archeologische rijksmonumenten 10 -100 ha (links) en >100 ha (rechts) (stand 2015; bron RCE Erfgoedmonitor)

Bijlage 5d

Cijfermatig overzicht van de oppervlakteverdeling over de verschillende provincies (Erfgoedmonitor 2015)

	1-10	=<1	10-100	=>100
Groningen	95	145	8	1
Friesland	59	102	9	2
Drenthe	38	67	4	-
Overijssel	59	57	7	1
Flevoland	16	8	1	-
Gelderland	123	225	11	4
Utrecht	50	105	8	-
Noord-Holland	43	26	3	2
Zuid-Holland	25	29	-	-
Zeeland	27	59	3	-
Noord-Brabant	32	81	4	-
Limburg	35	111	6	-
Totaal	602	1.015	64	10

Cijfermatig overzicht van de oppervlakteverdeling over de verschillende provincies (Erfgoedmonitor 2015)

Bijlage 6

Begrippen

Inrichting: Het treffen van eenmalige maatregelen om (verdere) aantasting van de informatiewaarde van een archeologisch monument te voorkomen of de beleving te herstellen.

Inrichtingsmaatregel: Alle *eenmalig* te treffen beschermingsmaatregelen om (verdere) aantasting van de informatiewaarde van een archeologische monument te voorkomen of de beleving te herstellen.

Klein Onderhoud: is gelijk aan “beheer “: Het treffen van *regulier* uit te voeren maatregelen op een archeologische monument om er voor te zorgen dat deze in goede staat wordt gebracht of blijft. Beheer is gericht op het behoud van de informatiewaarde en/of belevingswaarde. (in deze opvatting is het grotendeels gelijk aan wat in de

erfgoedwet is genoemd onder normaal onderhoud, art. 1.1 : *normaal onderhoud*: noodzakelijke reguliere werkzaamheden die gericht zijn op het behoud van monumentale waarde;”)

Groot Onderhoud is gelijk aan “inrichting”: **Inrichting:** Het treffen van eenmalige maatregelen om (verdere) aantasting van de informatiewaarde van een archeologisch monument te voorkomen of de beleving te herstellen.

Onderhoud is gelijk aan de termen “Fysieke bescherming” en “In standhouden”: Samenspel van alle maatregelen die dienen tot het behoud van archeologische monumenten *in situ* als bron van kennis en beleving. Zie ook In standhouden.

Sinds 2011 worden eigenaren van archeologische rijksmonumenten gestimuleerd om hun monumenten te beheren met behulp van de Subsidie Instandhouding Monumenten. Om een indruk te krijgen van de effectiviteit van deze regeling is gekeken naar het gebruik en de ervaringen van de aanvragers, het totale monumentenbestand en de eigenaren. Om het archeologische monumentenbestand in stand te houden worden een aantal aanbevelingen gedaan.

Met kennis en advies geeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de toekomst een verleden.